

Parapet s kružbami na tribuně včetně oltáře. (Foto P. Malinský, 2001)

v Řezně v Bavorsku. Je pravděpodobné, že z Bavorska přišel do Čechův na stavbu kostela nejen mistr kameník se svými pomocníky, ale i zedníci praktikující vyspělou, v Dolním Bavorsku ve středověku běžně rozšířenou techniku režného cihelného zdiva.

Kdo byl stavebníkem kostela?

Z hodnocení stavebního typu a architektury kostela v Čechovicích vyplývá, že stavbu zadal a platil někdo významný. Je sotva myslitelné, aby se jednalo o příslušníka místní zemanské rodiny; první zprávy o kostele v Čechovicích z let 1356 a 1358, v nichž je jako jeho patron uveden Jaroslav z Čechovic, lze sotva považovat za důkaz existence zkoumané památky, zejména pokud vznikla na místě starší svatyně.

V roce 1364 známe jiné patrony kostela v Čechovicích: bratry Buška ml., Václava a Jana, pány z Velhartic. Bušek patřil po svém otci téhož jména k předním úředníkům u panovnického dvora Karla IV. v Praze. Ve 40. a 50. letech 14. století sloužil v úřadu mistra královské, posléze císařské komory, takže se vyznal ve státních financích. V roce 1357 je poprvé zmiňován jako nejvyšší císařský hejtman tzv. Nových Čech, početného souboru lén zemí České koruny v bavorské Horní Falcii a ve Francii se sídlem v Sulzbachu. Václav působil jako kanovník kapituly královské kaple Všech svatých na Pražském hradě. Jan z Velhartic se stal v roce 1356 adeptem kanovníckých prebend ve Vratislavi ve Slezsku a v Olomouci. Nejpozději od doby kolem roku 1371 však už nesledoval církevní kariéru a Čechovice patřily pouze jemu jako jedinému majiteli.

Gotický kostel – panskou kapli v Čechovicích nechali postavit nejspíš Bušek ml., Václav a Jan, páni z Velhartic, v době kolem roku 1364. Společenskému významu zejména Buška z Velhartic, jeho podle předpokladu velkému rozhledu i ambicím na pozadí tehdejší snahy členů rodu majetkoprávně a mocensky zakotvit na Horšovskotýnsku a Domažlicku, by odpovídal zvláštní charakter památky. Snad to byl právě on, kdo zajistil v Řeznu stavební skupinu pro své čechovické zakladatelské dílo. Kromě toho Buškoví mohla vyhovovat též zeměpisná poloha Čechovic v pohraničí při jeho cestách do Bavorska.

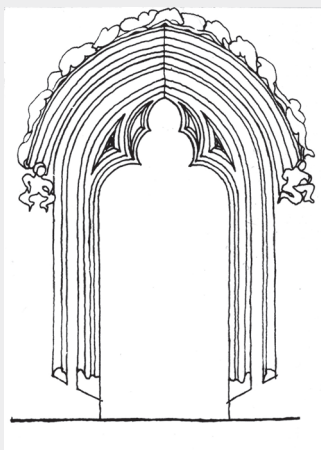
Kostel v Čechovicích patří mezi ojedinělé gotické památky svého druhu ve střední Evropě. Promlouvá velmi živě o době svého vzniku, kdy se příslušníci šlechty a vysocí církevní hodnostáři obeznámili s vytříbenou, četnými cizími podněty a vlastním rozmachem podmíněnou kulturou a značnou vzdělaností v okruhu panovnického dvora Karla IV. v Praze snažili následovat svého panovníka v zakladatelských a jiných uměnímilovných počinech jim dostupnými prostředky společenské reprezentace. – Odborné kruhy, milovníky historie a umění, ale i širší veřejnost bude kostel v Čechovicích zajímat jistě i nadále.

Obnova památky

Kostel v Čechovicích je chráněn státem jako kulturní památka od roku 1963. Donedávna byl v bíděm stavu, část vnitřního vybavení byla rozchvácena nebo docela zničena. Svůj podíl na tom

měla skutečnost, že z Čechovic bylo po 2. světové válce vysídleno většinové obyvatelstvo německé národnosti. Mnohem negativněji však působil cílený útlum náboženského života a zanedbávání péče o církevní památky v Československu v 50. až 80. letech 20. století.

Celková památková obnova kostela byla provedena po etapách v období let 1996–2001/2002. Po statickém zajištění stavby, opravě krovu a výměně střešní krytiny se přikročilo k restaurování korunní římsy. V roce 1998 a 1999 restaurátoři pracovali na konzervaci a úpravách ostatních částí vnějšího pláště. Nové zasklení oken vzniklo ve snaze po výtvarné revokaci původního stavu s využitím zbytků středověkých vitrají. Obdobná úvaha předcházela výměně dřevěných dveří hlavního vstupu do kostela za dveře nové, provedené jako masivní truhlářská a kovářská práce. V roce 2000 bylo zahájeno restaurování interiéru. Na stěnách a klenbách se dochovala torza zejména lineární gotické výmalby. Svým rozsahem převažovaly nálezy po umělecké stránce průměrných, ale narativně výstižných maleb z doby kolem roku 1616. Během obnovy byl na stěně vedle hlavního portálu objeven malovaný iluzivní oltář (retabulum s nástavcem), odhadem z poloviny 18. století. Po vyhodnocení nálezů bylo rozhodnuto všechny dochované etapy staré malířské výzdoby stěn a kleneb prezentovat současně, ale pokud možno tak, aby nebylo narušeno vyznění

Portál na tribuně směrem k točitému vřetenovému schodišti.

gotického prostoru jako celku. Nová keramická dlažba v kostele re-spektuje nálezy gotických reliéfních dlaždic.

Obnova památky skončila úspěšně v roce 2001. Ale až následujícího roku se vrátily do kostela zpět dochované části barokního mobiliáře (hlavní oltář včetně křížovky a kazatelna) po jejich restaurování.

Kostel sv. Mikuláše v Čechovicích byl v roce 1999 prohlášen vládou České republiky za národní kulturní památku. Patří římskokatolické církvi. Je přístupný veřejnosti během příležitostně konaných bohoslužeb, na prohlídky a jako místo konání slavnostních koncertů.

Čechovice – St Nicolas Church

The Gothic church of St Nicolas at Čechovice (Domažlice district) in western Bohemia was built up as both a parochial shrine and a seigneurial tribune chapel. In terms of its fundamental ground-plan and space lay-out, it distantly resembles French palace chapels of the *Sainte-Chapelle* type. The church was most probably commissioned by the lords of Velhartice, the brothers Bušek Jr, Václav and Jan, around 1364. As far as its artistic, architectural and technological features are concerned, an intermediary role was played by southern Germany; in particular, by Bavaria. At the same time, it is highly probable that the master stone-mason participating in the construction of the church came from the circle of artists working for the mason's lodge associated with the cathedral of Regensburg.

The church at Čechovice ranks among unique Gothic landmarks of its kind in Central Europe and continues vividly narrating stories about the time of its origin. Acquainted with the refined culture drawing from manifold foreign incentives and the domestic rapid development, the members of nobility and high-ranking ecclesiastical dignitaries who were also cognizant of the high level of scholarship within the Prague-based imperial court of Charles IV, endeavoured at that time to emulate their sovereign's founding and art-loving initiatives, using their own available means of social representation.

The church at Čechovice experienced a comprehensive heritage-minded rehabilitation between 1996 and 2001/2002. In 1991, it was

designated by the government of the Czech Republic as a National Cultural Monument.

Čechovice – die St.-Nikolaus-Kirche

Die gotische Kirche des hl. Nikolaus in Čechovice (Zetschowitz; Bez. Domažlice) in Westböhmen wurde als eine Pfarrkirche und zugleich herrschaftliche Emporenkapelle (Ritterkapelle) aufgebaut. Mit ihrer fundamentalen Grundriss- und Raumanordnung erinnert sie entfernt an französische Palastkapellen des Typs *Sainte-Chapelle*. Erbaut wurde die Kirche höchstwahrscheinlich im Auftrag der Herren von Velhartice, der Brüder Bušek d. J., Václav und Jan, in der Zeit um 1364. Was die künstlerischen und bautechnologischen Aspekte des Bauwerks betrifft, spielte Süddeutschland, vor allem Bayern, eine Vermittlungsrolle. Dabei ist es sehr wahrscheinlich, dass der am Aufbau der Kirche teilnehmende Steinmetzmeister aus einem Umkreis der für die Bauhütte der Kathedrale in Regensburg arbeitenden Künstler stammte.

In Mitteleuropa gehört die Kirche in Čechovice zu einzigartigen gotischen Denkmälern ihrer Art und stets erzählt sie lebhaft Geschichten über die Zeit ihrer Entstehung. Die mit der erlesenen, von zahlreichen ausländischen Anregungen und dem einheimischen Aufschwung geprägten Kultur vertrauten Angehörigen des Adels und hohen kirchlichen Würdenträger, denen auch der hohe Bildungsgrad am Kaiserhof von Karl IV. in Prag bekannt war, bemühten sich damals, ihren Herrscher in dessen Gründungs- und kunstliebenden Initiativen nachzuahmen, wobei sie die ihnen zur Verfügung stehenden eigenen Mittel der gesellschaftlichen Repräsentation anzuwenden pflegten.

Gotická keramická dlaždice – typ s jelenem.

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVÍŠTĚ
V PLZNI

ČEČOVICE – Kostel sv. Mikuláše Národní kulturní památka

V roce 2017 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, Prešovská 7, 306 37 Plzeň.
1. vydání.
Edice *Památky západních Čech*. Populárně naučná řada. Sv. 7.
Autor (text, kresby a fotografie, není-li uvedeno jinak): Jan Kaigl
Překlady: Karel Matásek

© Národní památkový ústav, 2017
ISBN 978-80-85035-49-0
Grafická úprava a tisk: TISKÁRNA BÍLÝ SLON s. r. o.,
Škroupova 11, 301 00 Plzeň
Neprodejné

ČEČOVICE

KOSTEL SV. MIKULÁŠE

Národní kulturní památka

V Čechovicích u Horšovského Týna v západních Čechách se nalézá gotický kostel sv. Mikuláše. Na první pohled je pozoruhodný tím, jak dobře se dochoval, a přinejmenším ze tří dalších důvodů. Novostavby vesnických kostelů v období gotiky měly obvykle přímo nebo polygonálně uzavřené presbyterium otevírající se triumfálním obloukem do širší a vyšší plochostropé lodi. Naproti tomu oltářní část a loď kostela v Čechovicích splývají v jeden podélný klenutý prostor stejné šířky a výšky, bez dělicího triumfálního oblouku. Zvláštní je i tribuna (kruchta) v západní části lodi, opatřená oltářem, jenž arkýřovitě předstupuje před střední část parapetu

Jižní pohled.

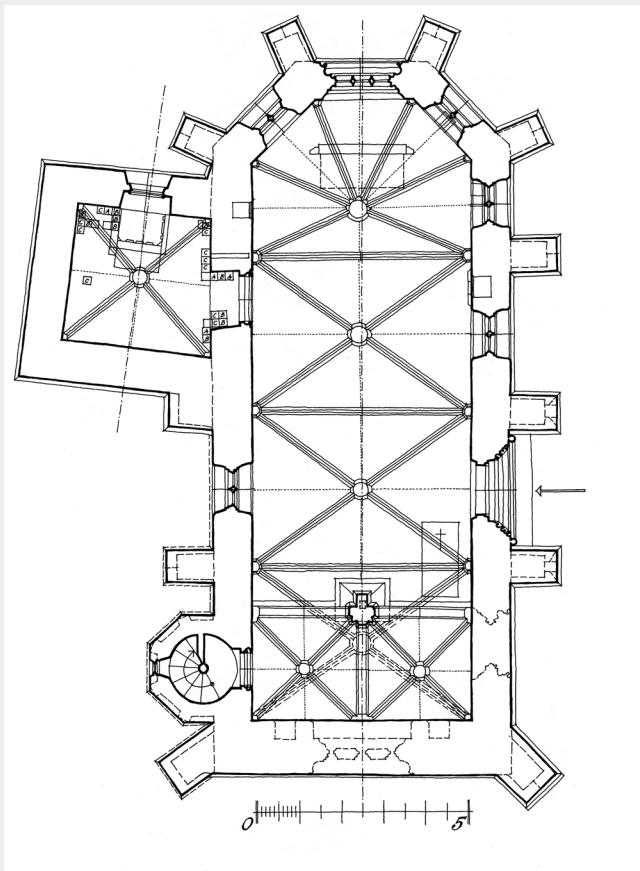
do volného prostoru a v jehož menze je vyhloubena schránka na relikvie. Co však upoutá pozornost diváka zdaleka nejvíce, je vysoká uměleckořemeslná úroveň a rozmanitost článků architektury včetně drobné kamenosochařské práce. Na vnějším plášti stavby se tyto články, provedené z jemnozrnného pískovce, uplatňují v barevně působivém kontrastu s jejím rezným cihelným zdívem.

Odborníci zkoumají kostel v Čechovicích už téměř sto padesát let. Kladli si též otázku, jak je vůbec možné, že tak ojedinělá, byť jen drobná chrámová stavba vznikla ve vesnickém prostředí, navíc poměrně daleko od uměleckých center gotického slouhu. Ještě před 25 lety byl čechovický kostel označen dokonce za evropskou záhadu gotické architektury.

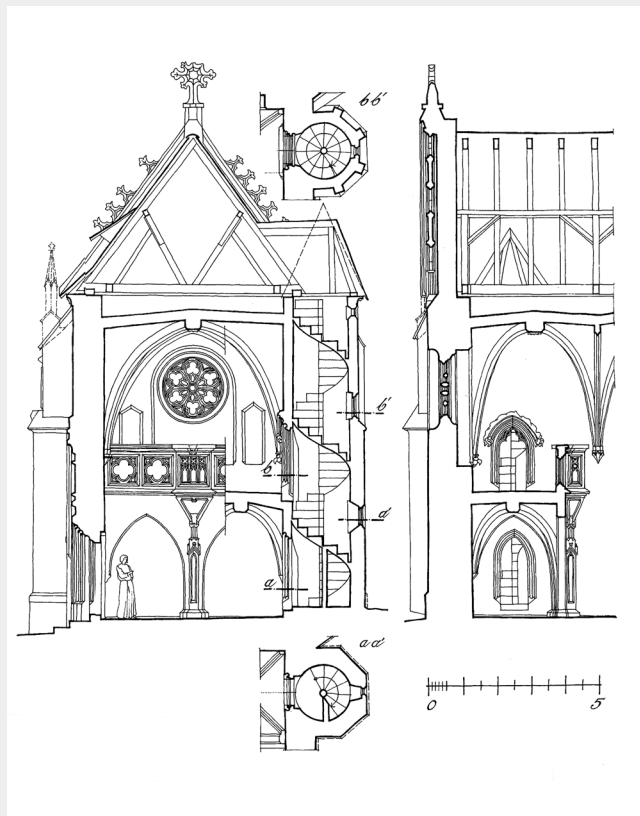
Základní popis a hodnocení

Kostel v Čechovicích stojí na návsi ve vyvýšené poloze, ve vzdálenosti přibližně 100 m od barokního záměcku, jehož hospodářské křídlo vzniklo přestavbou gotické tvrze palácového typu na špýchar v roce 1699. Hlavní chrámový prostor je orientován, opatřen poměrně vysokými žebrovými klenbami v řadě za sebou – třemi klenbami křížovými a klenbou paprscitou v polygonálním závěru. Tribuna je podklenuta dvěma žebrovými křížovými klenbami. Vstup na tribunu z úrovně přízemí umožňuje na severní straně točité vřetenové schodiště, jevíci se zvenci jako polygonální schodišťová věžice. Na severní straně se nalézá i sakristie, která se nápadně liší svým lichoběžníkovým půdorysem v mírném potočení oproti závěru od pravidelného uspořádání všech ostatních částí gotické stavby. Sakristie má křížovou žebrovou klenbu a tvoří přízemí hranolové věže-zvonice. Závěr, loď s tribunou, točité schodiště a sakristie představují stavebně a slohově jednotné gotické dílo. Hlavní portál, umístěný na jižní straně lodi, tři další hrotité portálky uvnitř kostela nebo například všechna kružbová okna a klenby jsou rovněž původní. Naproti tomu nástavba věže nad sakristií je mladší (raně barokní); její cibulovitá baň s lucernou pochází až z roku 1717. – Ve věži se dochoval velký pozdně gotický zvon z doby před rokem 1506, zasvěcený sv. Mikuláši. To nejspíš znamená, že zvonice v Čechovicích existovala již tehdy. Jak vypadala a kde stála, nevíme.

Titulní strana: Čechovice, kostel. Hlavní portál.

Půdorys přízemí.

Příčný (zalomený) řez s pohledem na tribunu a do točitého vřetenového schodiště, půdorysy tohoto schodiště. Podélný řez – část s tribunou.

Pohled od severozápadu.

V porovnání s gotickými palácovými kaplemi je patrný vztah příbuznosti ve stavebním rozvrhu, vyznačující se splynutím závěru a lodi v podélný chrámový prostor bez triumfálního oblouku a existenci tribuny. Vzhledem k tomu lze soudit, že kostel v Čechovicích nebyl postaven jen jako farní svatyně, ale měl sloužit zpočátku zároveň jako panská kaple. Proto je opatřen tribunou s oltářem obdobně, jak tomu bylo u tzv. vlastnických vesnických kostelů v době románské. Šlechtic zakladatel a patron kostela v Čechovicích a členové jeho rodiny se mohli na tribuně, odděleně od poddaných lidí, účastnit bohoslužeb u hlavního oltáře v přízemí. V pohledu zvenci poukazuje na funkci panské tribuny okno pravoúhlého, tedy světského tvaru, opatřené kdysi dělicím kamenným křížem, které tribunu osvětluje na jižní straně.

Naskytá se otázka, jaké důvody vedly k postavení kostela (kaple) v Čechovicích poměrně daleko od tvrziště. Pravděpodobně v tom sehrála svou roli, tak jako leckde jinde, snaha dodržet polohu starší svatyně; ostatně drobné stopy po ní byly zjištěny archeologickými výzkumy. Nepřekvapilo by, kdyby se v budoucnu ukázalo, že tato zaniklá svatyně (ze dřeva?) měla kvadratický chór, jehož umístění a rozměry se obražejí v půdorysu sakristie dnešního kostela.

Kostel v Čechovicích zčásti připomíná po stavebnětypologické stránce proslulé gotické palácové kaple typu *Sainte-Chapelle* ve Francii.

Detail horní části jižní fasády s hlavní římsou s rostlinnými a zvířecími reliéfy.

Oltářní prostor. Stav před osazením barokního hlavního oltáře po jeho restaurování. (Foto P. Malinský, 2001)

opatřený předsazenou tvarovanou lištou se zdobnými listy a dvěma figurálními konzolami. V oblouku portálu se uplatňuje kružbový trojlist, v jehož vrcholu jsou osazeny další tři obloučky.

Západní trojúhelníkový štít sedlové střechy kostela dosahuje vysokého stupně optické působivosti; rovněž pro něj nemáme v Čechách srovnání. Je opatřen předstěnou (panelem) v podobě členitých arkád ve třech etážích (svislé sloupky a pruty trojúhelníkové rozepjaté mezi nimi, zdobeno kružbami), které vrhají svůj stín na odsazené štítové zdívko. Šikmá ramena štítu, v jehož vrcholu se tyčí stylizovaný kamenný kříž, připomínající monstranci, jsou lemována volnou kružbou. V ose štítového průčelí se uplatňuje velká rozeta s kružbami.

O vysoké úrovni kamenické práce dále svědčí kružbami náročně pojednaný parapet tribuny a bočnice tribunového oltáře, tvarově rozmanité okenní kružby, korunní (podokapní) římsa vytesaná na způsob pásového vlysu s bohatou rostlinnou a zvířecí ornamentikou nebo kamenné desky se slepými kružbami, použité pro vybudování gotického hlavního oltáře (dvě z nich dnes zdobí oltář v sakristii).

Klenební konzoly – jehlancové hladké, s maskou divého muže nebo římsové s kružbami, jeví se jako prvek stylově retardovaný, pokud mají masivní nástavce pod výběhy klenebních žeber.

Z kdysi jistě nákladné uměleckořemeslné úpravy původního interiéru se dochovalo mimo jiné několik dlaždic zhotovených ze stejné hlíny, z jaké jsou cihly gotického zdíva. Tyto dlaždice se dělí podle reliéfu, jímž jsou zdobeny, do čtyř skupin: s květem, jelenem, orlicí a kryptogramem.

V literatuře bylo sneseno českými i německými autory v minulosti až dosud dost poznatků k tomu, abychom mohli gotickou architekturu kostela v Čechovicích hodnotit jako přímý import z ciziny a svým způsobem dílo hybridní, vzdálené odvozené z architektonického bohatství katedrál v oblastech podél řeky Rýna, zejména katedrál ve Štrasburku a v Kolíně nad Rýnem, a dále v jižním Německu na sklonku 13. století a v 1. polovině 14. století. Zprostředkující uměleckou úlohu sehrála podle všeho stavební huť katedrál

Mimořádně zdobná bohatost architektonických článků kostela v Čechovicích a kamenosochařské zpracování některých z nich prolíná celou gotickou stavbou. Například hlavní portál, umístěný mezi dvěma opěrnými pilíři, jejichž čela nesla nahoře konzoly a baldachýny na osazení soch, je lemován párem přípor ukončených fiálami. Nad lomeným obloukem portálu se dochoval vimperk se slepou kružbou na způsob trojčipé hvězdy (jde o kopii z 60. let 19. století), což je v Čechách unikátní řešení, a dále s plastikami listové a zvířecí na šikmých římsách a křížovou kytkou ve vrcholu.

Portál na tribuně, jímž se vchází do prostoru točitého schodiště, má lomený oblouk opatřený předsazenou tvarovanou lištou se zdobnými listy a dvěma figurálními konzolami. V oblouku portálu se uplatňuje kružbový trojlist, v jehož vrcholu jsou osazeny další tři obloučky.

Západní trojúhelníkový štít sedlové střechy kostela dosahuje vysokého stupně optické působivosti; rovněž pro něj nemáme v Čechách srovnání. Je opatřen předstěnou (panelem) v podobě členitých arkád ve třech etážích (svislé sloupky a pruty trojúhelníkové rozepjaté mezi nimi, zdobeno kružbami), které vrhají svůj stín na odsazené štítové zdívko. Šikmá ramena štítu, v jehož vrcholu se tyčí stylizovaný kamenný kříž, připomínající monstranci, jsou lemována volnou kružbou. V ose štítového průčelí se uplatňuje velká rozeta s kružbami.

O vysoké úrovni kamenické práce dále svědčí kružbami náročně pojednaný parapet tribuny a bočnice tribunového oltáře, tvarově rozmanité okenní kružby, korunní (podokapní) římsa vytesaná na způsob pásového vlysu s bohatou rostlinnou a zvířecí ornamentikou nebo kamenné desky se slepými kružbami, použité pro vybudování gotického hlavního oltáře (dvě z nich dnes zdobí oltář v sakristii).

Západní část lodi s tribunou a tribunovým oltářem. Stav před poslední památkovou obnovou. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, 1979)